

■ Öncelikle kişisel hikâyenize yer vererek başlamak istiyorum. Nasıl bir aileden geldiğiniz, 1915'in aile tarihinizdeki hikâyesi, çocukluğunuzun geçtiği atmosfer gibi karakterinizi belirleyen süreçlerden biraz bahsedebilir misiniz?

■

■ ■

■

■ ■ Pek çok Ermeni'nin durumunda olduğu gibi ben de rastlantı sonucu sağ kalabilmiş bir ailenin 1946'da Amasya'da doğmuş iki erkek çocuğundan büyük olanıyım. Asıl adı Ağavni olan halam, Amasya'da yaşayan Kosova kökenli Recep Pirzerenli adında bir Türk (ya da Arnavut) ile evlenmiş ya da evlenmek zorunda kalmış. Babam ve büyük halam yaşamlarını, Mesude adını alan Ağavni halama ve Recep amcaya borçlular. Babamın, Rapayel Altinoğlu adını taşıyan ve hayli zengin olduğu söylenen babası hakkında bir şey bilmiyorum. Çok büyük olasılıkla, diğer yakınlarıyla birlikte öldürüldü ya da sürüldü. Babaannem Antram da sağ kalmış ve ben 1 yaşındayken doğal nedenlerle ölmüş. Annemin babası Mahag dede hemen hiç gülmeyen, asık suratlı ve sinirli bir insandı. Nedenini yıllar sonra anlayabildim: Kendisi değirmenci olduğu için sağ bırakılmış; ama tüm kardeş ve kızkardeşleri öldürülmüş. Anneannem Makruhi'nin geçmişini bilmiyorum. Zaten geçmişten asla bahsedilmediği için bu hususlarda bilgim çok az; bazı hususları da daha sonra öğrendim. Aile ortamımız olumlu sayılırdı. Babam kundura tamircisiydi. 1906 doğumlu olduğuna göre babam jenocide tanık olmuştu. Kendisi 1972'de, ben cezaevindeyken öldü. (12 Mart 1971 darbesi sonrasında 2 yıl kadar hapis yatmıştım.) Annem terziilik yapardı. Onu da 2004'te yitirdik. Yoksul bir aileydik; ama açlık ya da aşırı bir yoksunluk da çekmedik. Önemli bir Alevî nüfusu olan Amasya'da çok belirgin bir Ermeni düşmanlığı yoktu; "Nuri usta" diye bilinen babam son derece dürüst oluşu nedeniyle çevresinde sevilen bir insandı. Ama ne de olsa "gâvur"duk ve bu çocuklar arası ilişkilerde hissedilirdi. Okumaya meraklı olan babam ilkokula gitmeden bana alfabeyi öğretmiş, beni okumaya teşvik etmiş ve ilkokulu pekiyiyle bitirdiğimde bana kitap hediye etmişti. 1958'den sonrası Tibrevank yılları.

■

■ ■

■

■ ■ Sol düşünce ile nasıl tanıştınız, devrimcilik öykünüzün başladığı noktada kritik eşik sizce neydi?

■

» »

»

» » Okumaya meraklı biriydim. Önce, 1950'li yıllarda basılan ve -ABD'ndeki Readers Digest'in Türkçe versiyonu olan- Bütün Dünya dergilerindeki yazıların da etkisiyle yüzeysel bir anti-komünist bir eğilime sahiptim. (Şimdilerde çok övülen ve arkasından yas tutulan 1950'lerin ve o dönemin DP rejiminin belirgin özelliklerinden biri, kaba ve bağınaz bir anti-demokratizm ve anti-komünizmdi.) Devrimci olmam, 1960'ların ilk yıllarına rastlar. 27 Mayıs 1960 darbesi olduğunda ortaokul 2. sınıftaydım. Tıbrevank'ın koridorlarında kurulu hoparlörlerden yeni rejimin sözcüsü Alpaslan Türkeş'in "NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız!" yollu sözlerini işittiğimi anımsıyorum. Ama, şimdilerde lânetlenen bu darbenin, işçi ve gençlik hareketinin ve solun önünü açtığı da bir gerçek. Lise 2 ve 3'de Çetin Altan'ı (Milliyet) ve İlhan Selçuk'u (Cumhuriyet) okumaya, 1961'de kurulan TİP'ni ve yayınlarını izlemeye başlamam, bu yıllarda etüd öğretmenimiz olan Tıbrevanklı bir ağpariğimizin yeni kurulan TİP, sosyalizm vb. üzerine sohbetleri, devrimcileşmemde önemli bir rol oynadı. Bu dönemde, sosyalizmi yüzeysel biçimde ele alan dergi ve kitaplar da çıkmaya başlamıştı. 1964-65 ders yılında Robert Koleje (şimdi Boğaziçi Üniversitesi) girdikten sonra bu yöndeki evrimim sürdü. Önceleri anti-empyralist ve daha sonraları sınıfsal talepli işçi ve öğrenci hareketlerinin geliştiği 1960'lı yılların ikinci yarısı bu eğilimimi pekiştirdi. Devrimcileşmemde bir kritik eşik saptayamıyorum. Bu bana, radikal dönüşüm ve sıçramaların yaşandığı bir süreçten çok, doğal bir evrimmiş gibi geliyor. Varlığına inansaydım, "alın yazı"nın böyle yazıldığını söyleyebilirdim.

»

» »

»

» » Bu arada, faşistlere ve Türk şovenlerine ait pek çok websitesinin, "adımın karıştığı" nitelemesiyle sırtıma yıkmaya çalıştığı "Sandık cinayeti"nin bir Kontrgerilla işi olduğunun hemen hemen kesin olduğunu belirteyim. (Bu cinayet, benim 10 Nisan 1972'de Kayseri'de gözaltına alınıp Mamak Askerî Cezaevine konmamdan iki ay kadar sonra, yani 13 Haziran 1972'de İstanbul'da işlendi.) Adil Ovalıoğlu'nun, içinde yer aldığım çevreye mensup bazı kişiler tarafından öldürülmüş olması, bu gerçeği değiştirmiyor. Bu eylemin, adları polis sorgulaması aşamasında ortaya çıktığı hâlde, savcılığa bile sevk edilmeden bırakılan ve herhâlde polisin âleti olan iki kardeş aracılığıyla plânlandığını sanıyorum. Düşmana, devrim ve komünizm davasını karalamak için önemli bir koz veren bu olayın bir "teorik altyapısı" da vardı elbet. 1960'ların sonlarının sol hareketi içinde, farklı düşünen ve davranan, doğru Marksist-Leninist çizgiden saptığı varsayılan kişilere ve gruplara karşı şiddet kullanmayı meşru gören bir eğilim giderek yaygınlaşıyordu. Bu, içinde yer aldığım ve Mao'nun düşüncelerini daha da sol bir yoruma tâbi tutan grupçuk için de geçerliydi.

»

» »

»

■ ■ Tutsaklığınız süresince Türkiye işkence tarihinin en korkunç uygulamalarını yaşadınız. Yaşadıklarınızı biraz anlatabilir misiniz? (İşkencede sizi konuşturmaya çalıştıklarında bir şarkı söylemeye başladığınız gibi hikâyeler anlatılıyor, esası nedir?)

■

■ ■

■

■ ■ İşkencede şarkı söylemek diye bir şey yok. Ancak şu oldu: Bize yönelik Ocak 1982 operasyonundan sonra Siyasi Polisin Gayrettepe'deki merkezinde bir odaya gözleri bağlı olarak konulmuştuk. İnsanlar işkenceye götürülmeyi bekliyorlardı. Onlara moral olsun diye Enternasyonal'in bir kıtasını söyledim. Bazı durumlarda, örneğin 2 Şubat 1984'de bir kaç arkadaşım ile birlikte sevk edildiğimiz Antep E-Tipi Cezaevi girişinde vahşice dövüldüğüm sırada slogan attığım oldu. Ama genel tutumum, bu işlem sırasında sessiz kalmaktı. "Türkiye işkence tarihinin en korkunç uygulamaları" sözcükleri biraz abartmalı; ama hayli işkence gördüğüm doğru.

■

■ ■

■

■ ■ Türkiyede Ermeni bir devrimci olmanın ne menem bir şey olduğunu anlatabilir misiniz?

■

■ ■

■

■ ■ Bu soruya 10 yıl önce muhatap olsaydım, etnik kökenin devrimci harekette hemen hiçbir rol oynamadığını söylerdim. Şimdi farklı düşünüyorum. Türkiye'de Ermeni olmak hangi alanda olursanız olun, izole edilmeyi, görmezden gelinmeyi göze almayı gerektirir. Bunu özdeneyimimle öğrendim. Fakat Türk toplumunda bu Ermeni-karşıtı koşullanmayı besleyen bir genel damar daha var: Farklı görüş ve tutumlara katlanamama ve hattâ düşmanlık ya da anti-demokratizm damarı. Bu toplumun ürünü ve bir parçası olan devrimcilerin onun olumlu ve olumsuz özelliklerini miras almaları kaçınılmaz. Egemen sınıfın topluma dayattığı ideolojik önyargıları ve toplumsal tarihin yükünü algılamayan ve bu önyargı ve yüklere karşı bilinçli bir savaşım vermeyen her devrimci ister istemez onları şu ya da bu ölçüde paylaşacaktır. Armenofobi, bağımsız devrimcilik yaptığım son 12 yıl içinde daha çok yaşadım, yaşıyorum: Örneğin, sadece devrimci gruplar değil, bir-iki istisna dışında çeşitli devrimci siteler de bana karşı âdeta bir sansür uyguluyor ve yazılarımı görmezden geliyorlar. Hem Ermeni, hem de komünist olmam, görüşlerimi sağa sola bükmeden ve birilerine biat etmeden olduğu gibi ortaya koymam, benim durumumu biraz daha farklı ve özel kılıyor sanırım.

■

■ ■

■

■ ■ Türkiye Sol Hareketleri içerisinde Ermenilerin ve diğer azınlıkların rolü üzerine ne

söylenebilir? Sol tarih yazımında bu konu sizce lâıyınca ele alınıyor mu?

»

» »

»

» » Türk milliyetçiliğinin ve onun kökleri Osmanlı dönemine kadar uzanan versiyonunun etkisinin ne denli büyük olduğı gözönüne alındığında gayrimüslimlerin, gerek işçi hareketi ve gerekse devrimci hareket içindeki rolünün küçüksenmesi son derece doğaldır. Doğrusu, bunu ben de hayli geç kavradım. Komünist hareket, başlangıcını 1919'da Mustafa Suphi önderliğinde kurulan, ama milliyetçilikten tümüyle arınmamış olan TKP'nde görür. Suphi'ler Ekim Devriminin ve ona önderlik eden partinin çizgisini açıkça savundukları için bu yaklaşım bir yere doğrudur da. Ancak bu, Osmanlı'nın son onyıllarında Rumeli'de ve İstanbul'da, bazıları II. Enternasyonalle ilişki içindeki sosyalist eğilimli Ermeni ve Rum gruplarını ve ağırlıklı olarak Ermeni ve Rum işçilerini örgütlemiş sendikaları (ve Yahudi ağırlıklı Selanik İşçi Federasyonunu) ve onların devrimci mirasını vb. görmezden gelmeyi haklı çıkarmaz. Suphi sonrasında sol Kemalist ve sosyal-şoven bir çizgi izleyen TKP'nin, saflarındaki Ermeni vb. kökenli yönetici ve üyelerinin ulusal kimliklerini bastırmış olması şaşırtıcı değil. (1930'larda "Kürt sorunu"nun yanı sıra "Ermeni sorunu"na da değinen Hikmet Kıvılcımlı, bunun olumlu bir istisnasını oluşturmuştur.) Bunun en çarpıcı örneğı, 1920'lerden 1960'ların sonlarına uzanan dönemin bu tek muhalefet örgütünün, Politbüro üyeliğine kadar gelen Aram Pehlivan'ın (Ahmet Saydan) ulusal kimliğini, onun yaşamını yitirdiğı -hem de devrimci kitle hareketinin güçlü olduğı- 1979'da bile saklamasıdır. İllegaliteye mahkûm edilmesine rağmen siyasal yaşamı boyunca Kemalizmi ve kendisini ezen devleti yücelten TKP'nin 1980 sonrasında, 12 Eylül darbecilerini değil, "faşist ve Maoçu teröristleri" hedef alması ve konumunun 12 Eylülü alkışlayan TİKP'ninkinden (bugünkü "İşçi" Partisi) pek de farklı olmaması bize, "sol" sözcüğünü kullanırken ne denli özen göstermek gereğini anımsatır.

»

» »

»

» » Son yıllarda, "Ermeni sorunu"na duyarlılığın artmasına paralel olarak, sol hareket içinde yer almış Ermeni ve diğer gayrimüslim devrimcilerin konumu daha çok işleniyor. Bunda, bir bölüm liberal ve demokrat aydının çabalarının, Osmanlı'nın son dönemini ele alan -bir çoğı yabancı kökenli- araştırmacıların kitaplarının çevrilmesi ve yayımlanmasının ve ülkenin siyasal ortamının bir ölçüde "normalleşmesi"nin payı büyük. Bu konuda yapılacakların çok azının yapıldığı bellidir. Ancak, 1960'lardan bugüne uzanan yarım yüzyıllık sol hareketin kendisinin de kapsamlı bir tarihinin henüz yazılmamış olduğı unutulmamalı.

»

» »

»

» » Sol ve Kemalizm arasındaki organik bağı düşündüğümüzde "Ermeni meselesi" ve 1915'te yaşananlar o dönem sol örgütlerde nasıl ifade buluyordu? Bu konularda bir

farkındalık var mıydı, ne tür tartışmalar yapılıyordu? Bugün Sol'un bu konudaki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz?

■

■ ■

■

■ ■ 1915'in ve "Ermeni meselesi"nin, 1960'lı, 70'li ve 80'li yılların devrimci hareketi içinde tartışıldığını duymadım. TKP (M-L)'nin kurucusu Kaypakkaya, "Türkiye'de Milli Mesele" adlı yazısında Türk orta burjuvazisinin "Türkiye'yi terkeden ve katledilen Ermeni ve Rum kapitalistlerinin mallarına, mülklerine el koyarak iyice zenginleştiklerini" söyler. TKP (M-L) kökenli örgütler en azından böyle bir tartışmaya açıktılar. Ama, "Bolşevik Partizan" adlı küçük bir grubun övgüye değer yayınları bir yana konacak olursa, TKP (M-L) kökenli çeşitli gruplar da bu konuya eğilmediler. (Demir Küçükaydın'ın 1980'lerde bu konuyu ele alan yazıları bir diğer olumlu istisna oluşturur.) Türk milliyetçiliğinin etkisini en çok hissettirdiği örgütler; TKP ile THKP-C ve THKO kökenli gruplardı. Bu konuya ilişkin duyarsızlık, "Kürt sorunu"na ilişkin duyarsızlıkla elele gidiyor ve/ ya da onu besliyordu. Burada, bugün Türkiye sınırları içinde en güçlü devrimci dinamiği temsil eden Kürt ulusal hareketinin tutumuna da değinmeli. "Ermeni sorunu", Kürt ulusal hareketinin tez ve analizlerinde herhangi bir yer tutmuyor. Daha da kötüsü PKK'nın, Ermenileri, uğradıkları jenosidin esas sorumlusu olarak gösteren önderi; 1071/Alparslan, 1500'ler/Yavuz Selim ve 1919-23/ Mustafa Kemal dönemlerine benzer bir gerici Kürt-Türk bağlaşmasını savunuyor. Hem de yıllardır ve hiçbir itirazla karşılaşmaksızın. Bu, 1890'larda, 1900'lerde ve 1915 ve sonrasında gerici Kürt beylerinin Ermeni-karşıtı eylemlerini ve Hamidiye alaylarının ve köy koruculuğunun ruhunu savunmak demektir. Bu gerici tutumun, herşeyden önce Kürt hareketini sakatladığı bellidir. Türk gericiliğinin, Ermeni ve Süryani halklarına karşı işlediği suçlara ortaklığını net bir biçimde kabul etmeksizin ve onlardan özür dilemeksizin Kürt ulusal hareketi, gerçekten demokratik bir ulusal hareket olamaz ve Türk gericiliğinin ya da başka bir gericiliğin uzantısı olmaktan kurtulamaz.

■

■ ■

■

■ ■ Sol bugün "Ermeni sorunu"na daha duyarlı hâle gelmiştir; ama bu, devrimci hareketin, tarihinin -gerek ideolojik ve gerekse örgütsel bakımdan- en zayıf dönemlerinden birini yaşadığı bir konjonktüre denk gelmiştir. Kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan sol örgütler, Kürt hareketine yaslanarak varolmaya çalışan sol örgütler ve Türk milliyetçiliğine ödün veren sol örgütler var. İkinci ve üçüncü kategorilerdekilerin, gerici dalgaya boyun eğdiği (Marksist literatürde "tasfiyecilik" olarak adlandırdığımız olgu) bu koşullarda sol örgütlerin kalıntılarının "Ermeni sorunu"na daha duyarlı hâle gelişlerinin ne denli içtenlik ve derinlik taşıdığı tartışılır. Buna rağmen, Türk toplumunun siyasal bakımdan daha ileri katmanlarının oldukça yavaş, ama gerçek bir dönüşümün yaşamakta olduğu da yadsınamaz.

”

” ”

”

” ” Bugün Türkiye'nin geçmişle hesaplaşma serüvenini nasıl değerlendiriyorsunuz? Hrant Dink'in katlinin bu konuda sağladığı ivmeyle yapılan özür kampanyası ve 24 Nisan anmaları üzerine düşünceleriniz neler? Anma ve özür metinlerinde 1915 için kullanılan terimlerin tartışma yaratmasını meselenin özü açısından taşıdığı mana nedir? Öte yandan bu çabaların samimiyetini sorgulayan Diasporadan yükselen seslere ilişkin değerlendirmeleriniz neler?

”

” ”

”

” ” Türkiye’de bugün bile, kökü değişik halkları kılıç ve darağacıyla yöneten bir cihan devleti olan Osmanlı’nın az-çok canlı olan mirasına kadar uzanan çok yoğun bir gericilik birikimi ve bu devletin “ahfadi” olmaktan kaynaklanan bir ruh hali var. Bu gericilik birikimi, asla İttihatçılık ve Kemalizmle sınırlı bir olgu değil. Üzerinden 31 yıl geçmesine rağmen 12 Eylül faşist darbecileriyle bir hesaplaşma yaşanmamış olması ve AKP de içinde olmak üzere Türk yöneticilerinin Kürt sorununu çözmekte gösterdikleri inanılmaz siyasal kabızlık bunun en çarpıcı iki belirtisi. Üstelik bu ikincisinin, ülkeyi çok ciddi bir iç çatışmaya sürükleme potansiyeli taşımasına rağmen. Demek ki, Türk halkının geçmişin bu yükünden kurtulması için 1789 Fransız Devrimi türünden büyük bir altüst oluş geçirmeye gereksinimi var. Ne de olsa başbakanının 18 Mart 2010’da, “Altını çizerek ifade ediyorum, bu ülkenin Mehmetçiği nasıl tarihe sığmayacak kadar büyükse bu ülkenin tarihi de parlamentolarca çarpıtılamayacak kadar temizdir, azizdir, şanlıdır, güneş gibi parlak bir hakikattir” dediği bir ülkede yaşıyoruz. (Bu, AKP hükümetinin askerî kliğin dokunulmazlığı ve hegemonyasını kırma yolundaki hamlelerinin objektif olarak olumlu niteliğini ortadan kaldırmıyor elbet.)

”

” ”

”

” ” Ülkenin bu özel koşullarında, liberal ve demokrat aydınların önemli bir bölümü gerek Türk halkının “Ermeni sorunu”yla yüzleşmesinde ve gerekse ülkenin genel demokratikleşmesinde belirli bir rol oynuyorlar. Bu aydınlara görünüşte ve özünde haklı eleştiriler yapılabilir ve bu yapılmalı da. Onlar; uygarlığın doruğu gibi gösterdikleri AB ülkelerini yüceltiyor, bu ülkelerin dışarda ABD’nin kuyruğuna takılarak savaş kışkırtıcısı ve neo-kolonyalist ve içerde pro-faşist, yabancı-düşmanı ve İslâmfobik politikalar güdüyorlar. Aydınlarımızın bu olguların üstünü örtmeleri sonuna kadar sergilenmeli. Ancak bu, kaba ya da rafine Osmanlı-Türk milliyetçiliği bakış açısıyla, yani “Siz de Kızılderilileri, Cezayirlileri jenoside tâbi tutmuştunuz!” yaklaşımıyla yapılamaz. Aksi takdirde, bunun hiçbir değeri olmaz.

”

” ”

”

” ” Hrant’ın ölümü, bu gericilik duvarında önemli bir gedik açtı. Ülkenin vicdanını temsil eden liberal ve demokrat aydınların kalemleri ve eylemleriyle verdikleri anti-şovenist kavgayı, “özür dileme” kampanyasını ve 24 Nisan anmalarını çok olumlu buluyorum. Anma ve özür metinlerinde, şu ya da bu terimin kullanımı üzerinde tartışmak yersiz. Bu toplumun kendi kendisiyle, kendi geçmişiyle ve elbette bugünüyle kapsamlı bir yüzleşme yaşaması gerek. Evet, Kürt halkına ve savaşçılarına karşı hâlâ yer yer bir vahşetle elele giden bir devlet terörünün uygulandığı bugün bile, Türk halkının ve aydınlarının büyük çoğunluğu buna duyarsız kalıyor; linççi ve kıyımcı seslerin bu denli yüksek çıkabildiği 2011 yılında bu yüzleşmeyi kolaylaştıran ve onun önünü açan her, ama her adım övgüye lâyıktır.

”

” ”

”

” ” Her toplumsal dönüşüm sürecine bazı siyasal parazitlerin musallat olması nasıl olanaklıysa, aynı husus -teorik olarak- Ermeni halkının acılarını paylaşma süreci için de geçerlidir. Ama bugün bu acıları paylaşma sürecine katılanlar, dışlanmayı, hakaret görmeyi vb. göze almak zorundalar. Görünür gelecekte de bu sürecin bazı kişi ve çevrelere siyasal rant edinme olanağı sağlaması olanaklı gözüküyor. Olduğu takdirde yapılması gereken, sapla samanı, sahte demokratlarla sahici demokratları ayırmak olacaktır. Ermeni Diasporası’nın ya da onun ana gövdesinin kaygılarını anlayabilirim. Ancak, a) dar ve modası geçmiş bir burjuva-milliyetçi bakış açısına saplanmış, b) umudunu ABD, Fransa gibi emperyalist ülkelerin gerici ve militarist politikacılarına kölece bağlamış ve c) Türkiye gerçekliğine önemli ölçüde yabancı kalmış olan Diaspora’nın, Ermeni halkının dostlarını bir samimiyet testinden geçirmek istemesini asla onayamam.

”

” ”

”

” ” 13-14 Mayıs 2011

”

” ”

